

HOL VAN ÁRPÁD SIRJA?

Nem lehet eléggé hálával fogadni Gatterer mérnök ur munkáját, hogy rátérte megint a legkomolyabb formában a figyelmet Árpád sirjára. Talán az ő energikus fellépése alapján végre lehet majd hajtani az 1907:XXVIII. törvénycikket, avagy véglegesen konstatálhatjuk majd, hogy Árpád hamvai kétségtelenül elvesztek.

Gatterer igaz mérnöki precizitással és teljességgel — egy kivétellel — rendszerbe foglalja a tárgyi adatokat,

A névtelen „magna via“ a Farkastorki-úton át vezetett

Ami a magna viát illeti, az általánosan ismert fogalom volt 1355-ben. Tehát forgalmas utnak kellett lennie, amiből következik, hogy fontos pontokat kellett összekötnie. Óbuda régi ismert helyrajza szerint a „magna via“ lehetett 1. valamely római építészütszakasz, 2. a Budáról Óbuda megkerülésével Esztergom felé vivő út, 3. a királynői vár felé vezető út, 4. a klarisszák kolostora felé vezető út, 5. valamely Fehéregyház felé vivő út, 6. egy más nagyforgalmu út.

Az első lehetőségre a választ a Fővárosi Múzeum nagy szaktudású aligazgatója, Nagy Lajos dr. lesz hivatva megadni. Ha másutt megfelelő irányu római utszakaszt nem ismerünk (itt a mai Vörösvári-utra gondolok), akkor a hetvenes évek kövel burkolt utja a kőcsatornával („a sárga sáv“) a régi esztergomi római út és akkor a XIV. századbeli országút csak a mai Vörösvári-ut és Bécsi-ut összeszőgelésénél lép az „esztergomi magna viára“. Ebben az esetben tehát a névtelen magna via kérdése meg volna oldva. Megjegyzem, hogy az akkor még fölismerhető római utdarabokat a középkorban nálunk általában „magna via“-nak nevezik.

A második, a kerülő út esetét kizártnak tartom. Ezt már az óbudai harmincadosok sem tűrték volna meg: az orruk előtt, ez nem fejlődhetett volna ki „nagy“ úttá. A harmadik esetre vonatkozólag a királynői vár (mint alább látni fogjuk a kiscelli kastély) csak az 1355-i határjárással egyidejűleg vagy utólag épült, tehát egy idevivő magna via akkor még nem fejlődhetett ki. Azonfelül a kerülő: Óbuda városmag—

amelyek Árpád sirjára vonatkoznak. Logikai okfejtése is kifogástalan. Ebben csak két nem tisztázott, de általa ösztönyszerűleg helyesen felfogott tényező van: a „magna via“ (nem az esztergomi országút) és az óbudai várak kérdése. Abban a szerencsés helyzetben lévén, hogy e két pontra nézve Gatterer nézetét alátámasztó, illetőleg tisztázó tényeket ismerem, legyen szabad ezeket, valamint a szerény nézetem szerint Gatterer fejtegetéseiből kimaradt egyetlen adatot pótolnom.

Bohn-féle téglagyár—Kiscell tulnag lett volna. A negyedik eshetőségre (klarissza-kolostor) körülbelül ugyanez áll. Az ötödik esetben (Fehéregyház) az ut másik vége a levegőben lógott volna (Uj-Buda nem jön tekintetbe).

Marad a hatodik eset. Erre csak egy logikai lehetőség van: a névtelen magna via is Óbudáról Esztergom felé visz. Ennek megvan a reális alapja: a középkori utak nem az áradásoknak kitett völgyfenékben, hanem a völgyet szegélyező domborok egyikének lábán szoktak húzódní, vagy a völgyfenék feletti legelső dombfokon. A mai esztergomi út, ha esetleg eredetileg római építményen is futott, a völgyfenék kilenészázados feltöltődése folytán a tavaszi áradásokkor helyenként föltétlenül víz alatt volt. Ha az eredeti római út a fedőkövek párnaszerű lekopásának dacára esetleg még mindig jobb is volt, tavasszal az utat a Hármashatárhegy legelső lábán, annak hosszában kellett megtenni. Erre a legelőnyösebb lehetőség ma is az, ha az ember a Farkastorki úton felkapaszkodik, onnan nagyjából vízszintesen lehet haladni Solymár irányába. Óbudáról Esztergomba tavasszal tehát a következő úton kellett menni: Flórián-tér—Vörösvári-ut—Körte-utca—Bécsi-ut rövidke szakasza—Farkastorki-ut stb. Ez a „tavaszi út“ a terepviszonyok folytán éppen Fehéregyház táján ágazott el a „magna via Strigoniensis“-ből. Ezt régi térképekkel bizonyára igazolhatjuk is. A határjáró bizottság tehát a Perényi-úton lejöve az esztergomi „tavaszi úton“ ment Óbuda felé, de csak Fehéregyház tájáig és akkor félig visszafordult balkézre észak felé a másik esztergomi utra.

A „királynői vár“ maradványa: a Kiscelli-kastély

A második hézag Gatterer okoskodásában az óbudai várak kérdése. De ez nem az ő hibája, ő csak követi az általánosan elterjedt nézetet. Óbudán a következő erődített helyek voltak: 1. a római castrum: a késői középkorban Óbuda város erődített magja, 2. egy római castellum vagy propugnaculum, azaz torony, a középkor második felében mindenesetre körfallal körülvéve: a mai Királyhegy nevű házcsoport. Az elsőt a Római-fürdő felőli aquaeductus, a másodikat az Anonymus-féle kőmedrű patak (a „sárga sáv“) látta el vízzel, 3. az 1355-i határjárás ideje körül épült királynői vár, 4. a Szt. Péter-prépostság az 1355-i határjárás szerint valószínűleg a város falain kívül észak felé állott s csak akkor majdnem bizonyosan meg volt erődítve, 5. a Csánki által említett Johannita-kolostor, valószínűleg a mai Ujlakon állott Johannita-rendházzal volt nézetem szerint azonos. Utóbbinak is, — mint a lovagrendek házainak általában, hacsak erődített város belsejében nem állottak — erődítve kellett lennie.

E várak s hozzá az (uj) budai királyi vár eddigelé egymással össze lettek tévesztve, Csánki is csak a királynői várat ösmeri s azt a Királyhegyre teszi. Ez teljesen lehetetlen. Utóbbinak törtégyenes vonalokból álló körfalát, vagyis a házcsoportok mai homlokfalát nem lehet mint királyi várat Károly Róbert építkezési tevékenységének kezdeté utánra tenni. Ez a sokszög alakú alaprajz, amely a kört vagy tojásdad alakot volt hivatva pótolni, tipikus a XIII. század második felére. Nagyon primitív kőművesismereteket tétélez fel s azért a Királyhegy esetében még jóval korábbi időre tenném. Mindenesetre a vár az

Árpádkorabeli Kurzánváranak átépített megnyilatkozása. Ez a sokszögű alaprajz teljesen kizárja, hogy itt az Anjouk olasz építészei dolgoztak volna. Az Anjouk kedvelt formája a négysaroktoronyos négyszög (Temesvár, Diósgyőr) vagyis a középítáliei típus. Egy ilyen típusu vár Óbuda területén csak a Kiscelli-kastélyba — vagy arra — rajzolható. Mindenesetre egész futólagos vizsgálat alapján már most leszögezhetem, hogy teljes biztonsággal a Kiscelli-kastélyban rejlenek a királynői vár maradványai.

A távolsági adatok illenek Fehéregyházára

Az óbudai területen állott várak fejlődése ez: A római uralom megdőlte idejében a mai Óbuda közepén áll a talán egy légiót is magába foglaló castrum, körülbelül mint azt Gatterer is mondja. A Királyhegyen van egy torony, a castrumtól északra Római-fürdőig s talán vándorlás v'harai általános elnéptelenedést hoznak, ezzel a házhegyek és a fegyverképes férfiak számának egy kis töredékre való lepadását. A frank-szláv korszakban, mint mindennütt a Középduna mentén, a lecsökkent igények és megfogyott védők kényszerítőleg ruhazzák a várak szerepét a castellumokra, propugnaculumokra és curtisokra (udvarházakra). Ezeknek köfalait primitíven helyreállítják. Így lesz a Királyhegyből Árpád idejében Anonymus Kurzánvára. A lakótelep behúzdik a castrum romjaiba. A németellenes magyar hadipolitika a IX. század legnagyobb részében a Vértes akadályvonalán belül a Kurzánvár—Csepelsziget területen marasztalja a számszerűleg valószínűleg amugy is győnge vezéri

törzset, illetőleg annak fejét. Geyza fejedelemmel a németbarát politika lép előtérbe: a tiszai szeptasztikus mozgalmak ellen védekező fejedelem szövetségeseihez közelebb húzódik Esztergomba. A németekkel rosszabb viszonyt folytató Szent István ismét az ősi ellenség és saját rezidenciája közé tolja a Vértes akadályvonalát, midőn Székesfehérvárt felépítteti. Most a kifejldött várispánságok alapján frank mintára megkezdődik királyaink vándorélete a várispánságok természetbeni szolgáltatásainak helyben való felülésére. Esztergom óta Kurzánvár mellőzve lett. A tájárjárás nyitja meg IV. Béla szemét: felismeri az óbudai és a kelenföldi révnek domináló hadászati és gazdasági helyzetét az egész Középduna medencéjén. De a régi Kurzánvár egy XIII. századbeli király igényeivel szemben elavult bagolyvár. Óbuda városában meg a prépost ül. IV. Béla kizsorul Óbudáról, mint Fülöp spanyol király Toledóból, IV. Béla is megalapítja a maga Madridját a két réy közötti sztratégiai középpontban, a Pesti Ujhegyen: Budavárát és városát. Mikor az Anjouk Budán meggyökeresednek, e feduális uralkodók olasz izlése szerint a királyné is megkapja a saját rezidenciáját — amely az özvegy királyné székhelyétől is szolgálhat — közel a királyhoz, de vele még sem egy fedél alatt. A hatalmas Nagy Lajos király már kisajátíthatja Óbuda városának legnagyobb és területének jókora részét. A királynőnek olasz mesterekkel rangjához illő székhelyet építtet, amely legalább is a diósgyőrivel

egyenértékű. (A Király-hegy már nem jön tekintetbe.) Ez a mai Kiscelli-kastély eredeti magja.

Igy nézve a források távolsági adatait, azok meglepően illenek Fehéregyházára. A királynői vártól pontosan egy kilométer, vagyis kereken 1000 lépés, a Királyhegytől éppen 2000 lépés, az Ujbudai királyi vártól 6 Km, vagyis kereken egy mérföld a távolság. Az 1000 lépést azonban az erődített Óbuda városától is számíthatjuk, hiszen az 1355-i határjárók Római Fürdő felől a szentendrei úton jövet, a Minoriták kolostora után a „vár“ (azaz Óbuda város) falába ütközve, annak a mentén tartanak most kelet felé a Dunának.

Dr. Pogrányi-Nagy Félix,
(Folytatjuk)